

Oscar Alexander Undahl

Arbeiderpartiet og LO: Fra en felles arbeiderorganisasjon, via splittelser og strid, til opprettelsen av det fagligpolitiske samarbeidet.

En analytisk gjennomgang av arbeiderbevegelsens historie i Norge fra stiftelsen av Det Norske Arbeiderparti i 1887 og Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon i 1899 gjennom konflikter og splittelser til samlingen av Det Norske Arbeiderpartiet og etableringen av det fagligpolitiske samarbeidet i 1927.

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Kristian Steinnes

Mai 2024

Oscar Alexander Undahl

Arbeiderpartiet og LO: Fra en felles arbeiderorganisasjon, via splittelser og strid, til opprettelsen av det fagligpolitiske samarbeidet.

En analytisk gjennomgang av arbeiderbevegelsens historie i Norge fra stiftelsen av Det Norske Arbeiderparti i 1887 og Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon i 1899 gjennom konflikter og splittelser til samlingen av Det Norske Arbeiderpartiet og etableringen av det fagligpolitiske samarbeidet i 1927.

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Kristian Steinnes
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Norsk Arbeiderbevegelsen har dype røtter tilbake til midten av 1800-tallet med fremveksten av Thranebevegelsen, men det var ikke før 1880-årene, 30 år etter arrestasjonen av Marcus Thrane, at vi fikk de første varige fagforeningene i Norge. Det nære samarbeidet mellom Arbeiderpartiet og LO er en av de viktigste faktorene i norske arbeiderbevegelse. Det var arbeiderbevegelsen som i sin tid opprettet Arbeiderparti i 1887 og LO i 1899. Det var samtidig arbeiderbevegelsen som var en ledende faktor i samlingen av Det norske arbeiderpartiet og Det socialdemokratiske arbeiderparti i 1927. Norsk arbeiderbevegelses historie er dramatiske og fargerike opptøyer, demonstrasjoner, streiker og kamp, glede og gjennomslag. Det er en fortelling om ledere, maktkamper og interne stridigheter. Det er historien om massene, om en bevegelse av en underklasse som ønsket å endre samfunnet til det bedre for enkeltmennesket. Oppgaven er en analytisk gjennomgang av norsk arbeiderbevegelses historie fra etableringen av Arbeiderpartiet og LO gjennom konflikter og splittelser til samlingen av Arbeiderpartiet og etableringen av samarbeidskomiteen i 1927.

Abstract

The Norwegian Labor Movement has deep roots going back to the middle of the 19th century with the rise of the Thrane Movement, but it was not until the 1880s, 30 years after the arrest of Marcus Thrane, that we got the first permanent trade unions in Norway. The close connection between the Labor Party and LO is one of the most important factors in the Norwegian labor movement. It was the labor movement that in its time established the Labor Party in 1887 and LO in 1899. It was also the labor movement that was the leading factor in the unification of the Norwegian Labor Party and the Social Democratic Labor Party in 1927. The history of the Norwegian labor movement is dramatic and colorful riots, demonstrations, strikes and struggle, joy and success. It is a story about leaders, power struggles and internal strife. It is the story of the masses, of a movement of an underclass who wanted to change society for the better. The thesis is an analytical review of the history of the Norwegian labor movement from the establishment of the Labor Party and LO through conflicts and splits to the unification of the Labor Party and the establishment of the cooperation committee in 1927.

«Nøkkelen til valgseier handler om tillit fra velgerne. Vi må skape grunnlag for tillit til at vi kan styre landet. At vi kan skape en bedre og lettere hverdag for menneskene. Her ligger også nøkkelen til at folk i by og bygd, i nord og sør, øst og vest har tillit til at vi representerer fremtida og gir dem trygghet. Så sier jeg: Fagbevegelsen, fagbevegelsen, fagbevegelsen. Vi har bedt om LOs politiske støtte og fått det.»

- Martin Kolberg, Arbeiderpartiets partisekretær, 2005

Innhold

Introduksjon	3
Litteratur og metode.....	5
Norsk arbeiderbevegelse blir til	9
Det norske Arbeiderpartiet dannes.....	9
Det norske Arbeiderpartiets tidlige år: 1887-1899.....	11
Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon opprettes som egen organisasjon	13
Fagopposisjonen av 1911	16
Bakgrunn og mål.....	16
Fagopposisjonens arbeidsmåte.....	19
Resultater	20
Kriser og splittelser i norsk arbeiderbevegelse mellom 1918 og 1925.....	22
Partisplittelsen i 1921 – Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti etableres	23
Partisplittelsen i 1923 – Norges kommunistiske parti etableres	26
Arbeidernes faglige landsforenings løsrivelse fra Det norske arbeiderpartiet.....	29
Nytt samarbeid: opprettelsen av det fagligpolitiske samarbeidet og samarbeidskomiteen	31
Det Norske Arbeiderpartiet samles	32
Gjenopprettelsen av forholdet mellom AFL og DNA: samarbeidskomiteen opprettelses.....	34
Konklusjon.....	36
Referanser:	38

Introduksjon

Arbeiderbevegelsens historie inneholder dramatiske og fargerike opptøyer, demonstrasjoner, streiker og kamp, glede og gjennomslag. Det er en fortelling om ledere, maktkamper og interne stridigheter. Men viktigst av alt er det en historie om massene, om en bevegelse av en underklasse som ønsket å endre samfunnet til det bedre for enkeltmennesket. I løpet av 1800-tallet fikk det norske folk større bevissthet om seg selv, og anså seg selv i større grad som arbeidere og medlemmer av en klasse med egne interessere som ikke nødvendigvis samsvarte med interessene til bøndene eller industrieierne. Klassebevisstheten og arbeiderklassen hadde startet sin fremmarsj.¹

I historien om norsk arbeiderbevegelse står spesielt to organisasjoner helt sentralt: Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen. Slutten av 1800-tallet markerer et viktig vendepunkt i norsk historie generelt, og norsk arbeiderbevegelseshistorie spesielt. Århundrets to siste tiår innebar etableringen av to organisasjoner som på mange måter har blitt viktige premissleverandører for det norske samfunnet. Samarbeidet mellom dem, med fagforeningene og LO på den ene siden, og Arbeiderpartiet på den andre, har alltid vært en av grunnpilarene i norsk arbeiderbevegelse.² Samarbeidet er like reelt den dag i dag og er fortsatt ledende for gjennomføringen av viktige politiske reformer og utviklingen av norsk politikk og arbeidsliv. Samarbeidet kommer tydelig frem både gjennom det uformelle og det formelle fagligpolitiske samarbeidet og samarbeidskomiteene lokalt og nasjonalt.³

Da den norske arbeiderbevegelsen ble grunnlagt fantes det ingen skiller mellom politisk parti og faglig organisering. Da de første varige fagforeningene ble stiftet på 1880-tallet skulle de fungere som både politiske og faglige foreninger for arbeiderklassen.⁴ Edvard Bull beskrev de første foreningenes arbeid som å ha et dobbelt formål: de skulle sikre en levedyktig lønn som stod i samsvar med arbeidet, og de skulle engasjere seg i det politiske liv.⁵ Bjørgum beskriver

---

¹ Bull 1985: 13

² Bjørgum 1999: 31

³ LO 2022: 11

⁴ Bjørgum 1999: 31

⁵ Bull 1985: 400

videre at fagbevegelsens mål handlet like mye om å forbedre lønns- og arbeidsforhold og innføringen av sosiale reformer, som sosialisme og kampen for arbeidernes politiske rettigheter.⁶

1880-tallet var på ingen måte norsk arbeiderbevegelses først forsøk på en felles organisering av norske arbeidere. Thranebevegelsen anses som den første organiserte norske arbeiderbevegelsen og ble stiftet av Marcus Thrane i 1848. I løpet av bevegelsens tre første år hadde den organisert nær 30 000 medlemmer, etablert egen avis, satt et sentralstyre, og engasjert landsmøte som høyeste organ.⁷ Bevegelsen fremsto som politisk radikal, og da landsmøtet i 1851 vedtok en uttalelse som kunne tolkes som revolusjonært, ble bevegelsen kriminalisert. Thrane og andre fremtredende medlemmer ble dømt til flere års fengsel etter dom i høyesterett.⁸ Da Thrane slapp ut i 1859 lyktes det ikke å gjenreise arbeiderbevegelsen, og Thrane sammen med mange andre thranitter utvandret til Amerika. Det finnes ingen entydig kontinuitet mellom Thranes arbeiderbevegelse på 1840- og 1850-tallet, og den arbeiderbevegelsen som brøt frem mot slutten av århundret.⁹ Men et frø var sådd i jorden, og veien mot varige fagforeninger var lagt.

Selv om Arbeiderpartiet offisielt ble stiftet 12 år før LO, var det fagbevegelsen og fagforeningene som i 1887 gikk sammen og dannet Arbeiderpartiet. Arbeiderpartiet hadde sitt opphav i fagforeningene og arbeiderklassen, og var fra starten av tenkt til å fungere både som arbeiderklassens politiske parti og som faglig landsorganisasjon. Dette er med på å gi Arbeiderpartiet en helt annen identitet enn øvrige partier i norske politikk.¹⁰ Partiet ble dannet med hovedvekten rettet mot den faglige virksomheten, streikestøttarbeid, lønnsstatistikk og agitasjon, og manglet i førsteomgang en reell parlamentarisk orientering.¹¹ Etter hvert som Arbeiderpartiet orienterte seg mot det parlamentariske systemet ble det en nødvendighet å etablere en egen faglig landsorganisasjon, og i 1899 ble LO stiftet.¹²

I 1927 ble den formelle samarbeidskomiteen mellom LO og Arbeiderpartiet opprett etter flere års intern strid i både fagbevegelsen og partiet. Målet var å samle kreftene i den felles arbeiderbevegelsen for å sikre større stryke og evne til å påvirke samfunnsutvikling. Resultatet

---

⁶ Bjørgum 1999: 31

⁷ Myhre 2018: 139

⁸ Myhre 2018: 139

⁹ Lorenz 1972: 36-7

¹⁰ Bjørgum 2008: 241-2

¹¹ Bjørgum 1999: 31

¹² Bjørgum 2008: 244

ble samarbeidskomiteen og et formalisert fagligpolitisk samarbeid.¹³ Samarbeidskomiteen har aldri vært tiltenkt å fungere som et beslutningstakinge organ med bindende vedtak, men snarer som et drøftings- og samordningsorgan. Det har likevel utviklet seg til å bli arbeiderbevegelsens mektigste organ med førende beslutninger for den løpende politiske prosessen i periodene mellom LOs kongresser og Arbeiderpartiets landsmøter.¹⁴ Samarbeidskomiteen er et forum for informasjon, drøfting og samordning, og et sted der floker løses, posisjoner avklares og saker avsluttes eller startes.¹⁵

Hvordan startet det hele? Hvorfor gikk man vekk fra tanken om at arbeiderbevegelsen kunne representeres gjennom en organisasjon, Arbeiderpartiet, som skulle fungere både som politisk parti og faglige landorganisasjon? Hvorfor splittet arbeiderbevegelsen seg to separate organisasjoner i en felles bevegelse med samme mål: å stryke arbeidernes rettigheter? Hvordan utviklet samarbeidet seg, og hvordan har det klart å være toneangivende selv den dag i dag? I den påfølgende oppgaven skal jeg gjennomføre en systematisk analyse av norsk arbeiderbevegelses historie fra stiftelsen av Arbeiderpartiet i 1887 og Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon i 1899, til samlingen av Det Norske Arbeiderparti og etableringen av det fagligpolitiske samarbeidet i 1927. Perioden er valgt fordi den inneholder flere av arbeiderbevegelsens viktigste milepæler. Perioden starter med etableringen av både Arbeiderpartiet og LO og avsluttes med opprettelsen av norsk arbeiderbevegelses viktigste formelle samarbeid, det fagligpolitiske samarbeidet. På veien dit vil jeg vise hvordan organisasjonene har utviklet seg og vokste, og hvordan Martin Tranmæl og Fagopposisjonen ble toneangivende for norsk arbeiderbevegelse.

Litteratur og metode

Innenfor rammene av en slik oppgave er det naturlig at ikke alle aspekter ved arbeiderbevegelsens historie fra cirka 1887 til 1927 kan dekket like grundig. Jeg vil legge hovedvekten på etableringen av Arbeiderpartiet og LO, deres felles historie og interne uenigheter. I dette inngår fagopposisjonen av 1911, Arbeiderpartiets splittelser i 1918-1923, LOs

---

¹³ Aabø 2021: 23

¹⁴ Aabø 2021: 31

¹⁵ Aabø 2021: 11

løsrivelse fra Arbeiderpartiet i 1925, og opprettelsen av det formelle fagligpolitiske samarbeidet og samarbeidskomiteen i 1927. Jeg vil på bakgrunn av dette ikke legge vekt på blant annet LOs tidlige tariffarbeid, utviklingen av organisasjonskultur eller de enkelte LO-forbundenes historie. Perioden før 1880-tallet vil heller ikke utbroderes videre enn hva som foreligger i introduksjonen over.

Jeg har delt oppgaven i fire deler: introduksjon, litteratur og metode, hoveddel, og konklusjon. Videre har jeg delt hoveddelen i fire kapitler: (1) norske arbeiderbevegelse blir til, (2) Fagopposisjonen av 1911, (3) kriser og splittelser i norsk arbeiderbevegelse mellom 1918 og 1925, og (4) nytt samarbeid: opprettelsen av det fagligpolitiske samarbeidet og samarbeidskomiteen. Jeg har ønsket å sikre en god systematisk gjennomgang av perioden med en kronologisk utforming. Dette er gjort til fordel for en tematisk splittelse i bolker mellom Arbeiderpartiet og LO fordi mye av norsk arbeiderbevegelses tidlige historie omhandler de organisasjonene om hverandre.

Målet mitt med oppgaven er todelt. Jeg har som mål å fortelle om norsk arbeiderbevegelses utgangspunkt og veien fra et etableringsmøte hvor kun en håndfull mennesker møtte opp, til restruktureringen av Arbeiderpartiet til et politisk parti og etableringen av LO som en selvstendig organisasjon. Jeg har også som mål å vise hvordan forholdet mellom Arbeiderpartiet og LO har utviklet seg fra et nært og tett samarbeid til splittelse og reetablering av samarbeidet som har blitt en tydelig premissleverandør for norsk arbeiderbevegelsen selv den dag i dag.

For å besvare oppgavens problemstilling har jeg i stor grad arbeidet med sekundærlitteratur. Det er skrevet mye om arbeiderbevegelsen historie, Arbeiderpartiet, LO og de ulike undertemaene oppgaven tar for seg. For å sikre et helhetlig bilde av utviklingen knyttet til perioden har jeg vært avhengig av å hente inn og bearbeide en større mengde sekundærlitteratur. Noe av litteraturen er brukt til kortere utdrag eller som bakgrunnsstoff for videre bearbeidelse av relevant litteratur. Jeg har fokusert på litteratur produsert av enten norsk arbeiderbevegelse eller enkeltindivider med tilknytning til bevegelsen. Dette henger tett sammen med tradisjonen i arbeiderbevegelsens historie i Norge og at det er arbeiderbevegelsen egne folk, gjerne journalister og andre arbeiderintellektuelle, som har blitt ansvarlige for å fortelle bevegelses

historie.¹⁶ Dette medfører en viss risiko for at konfliktlinjer dysses ned eller underliggende partiskhet hos forfatteren påvirker resultatet, men er likevel den beste litteraturen i forbindelse med arbeiderbevegelsens historie, og ved et bredt litteraturmaterieell minker risikoen.

Hovedvekten av litteraturen jeg har tatt i bruk er på en eller flere måter knyttet til følgende:

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark) er norsk arbeiderbevegelses eldste eksisterende kulturinstitusjon, og arbeider med å bevare arbeiderbevegelsens kulturarv og historie. Arbark ble opprettet i 1908 av LO og Arbeiderpartiet, og har siden 1976 gitt ut tidsskriftet *Arbeiderhistorie*.¹⁷

Arbeiderbevegelsens historie i Norge i seks bind ble gitt ut i perioden 1985-1990 og tar for seg arbeiderbevegelsens historie fra 1850 til 1990. Verkene dekker både fagbevegelse- og partihistorie i perioden. Til min besvarelse er det kun de første tre bindene, *Arbeiderklassen blir til (1890-1900)* skrevet av Edvard Bull, *På klassekampens grunn (1990-1920)* skrevet av Øyvind Bjørnson, og *Gjennom kriser til makt (1920-1935)* av Per Maurseth, som er relevante.

Arbeiderhistorie er et norsk historisk tidsskrift for forskning i arbeiderbevegelsens og arbeiderklassens historie. Tidsskriftet gis ut av Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, og er akkreditert som vitenskapelig tidsskrift på nivå 1 av det nasjonale systemet for forskningsdokumentasjon.¹⁸ Tidsskriftet har flere artikler knyttet til Arbeiderpartiet, LO, og norsk arbeiderbevegelse, og fungerer som et samlebind for de viktigste artiklene knyttet til arbeiderbevegelsens historie i Norge.

Det norske arbeiderpartiets historie 1887-1937 av Halvdan Koht er et verk i tre bind som kom ut i forbindelse med Arbeiderpartiets 50 års-jubileum. Verket hadde som mål om å samle hele partiets daværende historie i et felles verk.

Einar Terjesen er tidligere spesialrådgiver i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, og forfatteren av artikkelen *Norges sosialdemokratiske arbeiderparti (NSA) 1921-1927*. Artikkelen er en oversiktsartikkel som går gjennom eksisterende litteratur knyttet til Norges

---

¹⁶ Bjørgum 2012: 149

¹⁷ Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek u.å.

¹⁸ Idunn u.å.A

socialdemokratiske arbeiderparti. Artikkelen diskuterer blant annet selve splittelsen av Det norske arbeiderparti i 1921.

Gunnar Ousland er forfatter av verkene *Fagorganisasjonen i Norge*, som ble utgitt i forbindelse med LOs 50 års jubileum og forteller LOs historie i tre bind. Ousland har også skrevet tilsvarende verk i forbindelse med LOs 25 års-jubileum i 1924. Han var utdannet typograf, faglig aktiv, hadde en periode som forretningsfører i typografforbundet, og redaktør av flere arbeiderblader.¹⁹ Ousland var best kjent som skribent i Social-Demokraten, og var sentral i utarbeidelsen av Fellesprogrammet til de politiske partiene i 1945.²⁰ Jeg kommer til å ta i bruk bind en og to.

Jorunn Bjørgum er en anerkjent norsk historiker med hovedfelt innen arbeiderbevegelsens historie.²¹ Bjørgum har blant annet skrevet verkene *Arbeiderpartiet og LO, Hvorfor ble Arbeiderpartiet splittet i 1923?*, *Fagopposisjonen av 1911*, og *Arbeiderpartiet og LO i historisk perspektiv*, som alle tas i bruk i oppgaven. Bjørgum har i tillegg vært forskningsrådsstipendiat på temaet «arbeiderbevegelsen og den økonomiske krisa i mellomkrigstiden», og skrev doktoravhandling om *Martin Tranmæl og radikaliseringen av norsk arbeiderbevegelse 1906-1918*.²²

Noen av oss har snakket sammen: Historien om hvordan samarbeidet mellom Arbeiderpartiet og LO formet Norge av Stein Aabø. Boka forteller historien til samarbeidskomiteen mellom LO og AP, og er basert på intervjuer, biografier, historiebøker og protokoller. Jeg har brukt en digital utgave uten markerte sidetall. Refereringer til boken er derfor basert på PDFs sider og kan derfor gi et annet sidetall enn ved en fysisk utgave.

Jeg vil også ta i bruk noen primærkilder i arbeidet med oppgaven. Dette gjelder spesielt LO-kongressens protokoller av 1899, 1923, 1925 og 1927, samt protokollen fra Arbeiderpartiets landsmøte i 1890, 1923 og 1927, og Arbeiderpartiets tidlige beretninger. Arbeiderpartiets første landsmøteprotokoller ble ikke nedskrevet, og er ikke tilgjengelig utover kortere utdrag fra aviser og vil derfor ikke tas i bruk. I tillegg bruker jeg protokollene fra samarbeidskomiteen i 1927, og de

---

¹⁹ Bjørgum 2012: 149

²⁰ Arbark u.å.B

²¹ Kjeldstadli 2012: 171

²² Kjeldstadli 2012: 168

skandinaviske arbeiderkongressene på 1880- og 1890-tallet. For å gå en god forståelse av LOs løsrivelse fra Arbeiderpartiet på 1920-tallet tas dessuten protokollen fra LOs representantskapsmøte i 1924 og LOs beretning fra 1924 i bruk.

Litteraturen har et bredt spenn både i form av utgivelsestidspunkt og forfattere. Forfatterne har ulik bakgrunn og akademisk kompetanse, men felles for dem alle er en sterk kunnskap til arbeiderbevegelsens historie i Norge.

Norsk arbeiderbevegelse blir til

Det norske Arbeiderpartiet dannes

Det Norske Arbeiderpartiet (*Det forenede norske Arbeiderpartiet* ved stiftelse) (heretter DNA) ble offisielt etablert i Arendal 21. og 22. august 1887 av 29 representanter fra 19 forskjellige arbeiderforeninger.²³ Etter dagens standarder virker antallet fremmøte representanter beskjedent, men sammenlignet med samtiden var oppmøtet godt. Ser vi til andre politiske partier på slutten av 1880-tallet, hadde Venstres landsmøte i 1887 20 fremmøte representanter, mens Høyre stilte med 41.²⁴ Etableringsmøtet vakte liten oppsikt, men vedtok store og radikale, til tross for få vedtak. Parti gikk inn for skulle fungere som en sammenslutning av alle landets fag- og arbeiderforeninger med mål om å etablere foreninger for alle fag i alle norske byer med gjensidig støtte under streik. Partiet ønsket å innføre et progressivt skattesystem, alminnelige stemmerett for både menn og kvinner, og en lovfestet normalarbeidsdag.²⁵

Den avgjørende faktoren som dannet grunnlaget for stiftelsen, skyldtes den dramatiske situasjonen i Arendal i 1886 etter at privatbanken brøt sammen 28. september og stanset alle utbetalinger. Den lokale banksjefen hadde tatt i bruk bankens midler til omfattende private spekulasjoner og hadde tapt mer eller mindre hver krone da svindelen ble avslørt.²⁶ Like før jul samme år brøt også den lokale Sparebanken og Håndverkbanken sammen.

Banksammenbruddene hadde store økonomiske påvirkninger på lokalsamfunnet: det lokale

---

²³ Bull 1985: 368

²⁴ Koht 1937: 80

²⁵ Bull 1985: 368-9

²⁶ Ustvedt 1978: 9

næringslivet ble lammet, firmaer ble lagt ned, lokalbefolkningens sparepenger ble tapt, og arbeidsledigheten økte kraftig.²⁷

En uke etter bankkrakket i Arendal ble foreningen Samhold opprettet. I de påfølgende ukene fulgte etableringen av søsterforeninger i Hisøy og Øyestad, som sluttet seg sammen med Samhold.²⁸ Samholdsbevegelsen var en utpreget krisebevegelse, og foreningene var av en annen karakter enn de øvrige fagforeningene og politiske lagene. De ønsket å ta opp arbeiderklassens sak fra alle kanter, men sto uten et prinsipielt sosialistisk program. På grunn av dette fikk bevegelsen en særegen posisjon da den var fundert på ønsket om å bedre livssituasjonen for arbeiderklassen, uten å ta i bruk et ideologisk bakteppe som på tidspunktet fortsatt var forbundet med negativitet og skremsel blant landets arbeidere. Dette gjorde at Samhold kunne ha som mål å gjøre seg landsomfattende uten å miste appell hos store deler av den mulige medlemsmassen.²⁹

Edvard Bull peker spesielt på Samholds stilling som en ikke-sosialistisk organisasjon som grunnlaget for at de var i en posisjon til å kalle landets fag- og arbeiderforeninger sammen med mål om å danne et politisk parti.³⁰ Det er likevel verdt å nevne at Samhold ved utsendelse av invitasjoner til etableringsmøte var opptatt å kun invitere foreninger klassifisert som *virkelige arbeiderforeninger*, bestående av hva de selv anså som faktiske arbeidere. Da Andreas Hansson, redaktør, medlem av Samhold og en ledende person i den tidlige norske fagbevegelsen, innledet ordskiftet til etablering av DNA under møtet i Arendal, ba han utsendingene om å ikke la seg skremme av ordet sosialisme.³¹ Selv om Samhold ikke var en sosialistisk organisasjon utad, var det likefullt en støtte eller aksept til den sosialistiske agendaen internt i bevegelsen.

I juli 1887 sendte Samhold ut invitasjon til arbeiderforeningene rundt om i Norge til deltagelse på landsmøte og opprettelsesmøte av DNA med mål om å slutte arbeiderforeningene sammen til en organisasjon. DNA var i sin opprinnelse sterkt klassepreget.³² I løpet av høsten 1887, etter opprettelsen av DNA, begynte Samhold å brytes ned på grunn av migrasjon fra Arendal, medlemstap på grunn av bedre økonomiske forhold for arbeiderne og regnskapsfeil fra foreningens leder. Etter at Samhold brøt sammen, ble det naturlig å flytte ledelsen av partiet til

---

²⁷ Bull 1985: 371

²⁸ Koht 1937: 77-8

²⁹ Bull 1985: 373

³⁰ Bull 1985: 373

³¹ Koht 1937: 81

³² Koht 1937: 79

Den socialdemokratiske Forening og DNAs hovedsete til Oslo.³³ Partiets første politiske program var kort og ble betegnet som forsiktig samlingsorientert for å få med flest mulig av arbeiderforeningene. Hovedmålet var å etablere en organisasjon og politisk inngang som kunne samle arbeiderne til en politisk kraft.³⁴

Til syvende og sist ble ikke DNA stiftet som et svar på den spesifikke situasjonen i Arendal, men snarere som en proaktiv løsning mot lignende situasjoner i fremtiden. Situasjonen var blitt som den ble, og pengene var borte, men det betød ikke at arbeidernes stilling i fremtiden ikke kunne bedres eller sto i fare for at noe lignende kunne skje på nytt. Tanken bak stiftelsen var å sikre en bred front av arbeidere mot et mindretall i befolkningen som satt på all makt.³⁵

I realiteten vil det være aktuelt å påstå at DNA ble grunnlagt over de siste tiårene av 1800-tallet, da partiet representerte en bevegelse av sosialistiske parti- og fagorganisasjoner i ulike deler av landet.³⁶ Partiet var påbegynt allerede før 1887, og det hadde etablert seg flere fagorganisasjoner rundt om i landet med et tilsvarende mål på lokalt og nasjonalt nivå.³⁷ Allerede før etableringen av Samhold i Arendal i oktober 1886, var det dannet engasjerte foreninger i både Oslo, i form av *Den socialdemokratiske Forening i Kristiania*, og i Bergen i form av *Den demokratiske Arbeiderforening i Bergen*. Begge foreningene hadde som mål om å danne et selvstendig sosialistisk arbeiderparti bygd på fagforeninger og politiske arbeiderforeninger.³⁸

Til tross for at veien til reell politisk kraft fortsatt var lang ved stiftelsen, marker 1887 likefult en viktig milepæl i DNAs historie, og er bredt anerkjent som starten på Det Norske Arbeiderparti. Med et tydelig mål om å fronte arbeidernes rettigheter både faglig og politisk.

Det norske Arbeiderpartiets tidlige år: 1887-1899

I perioden etter Samholds sammenbrudd stagnerte partiets utvikling betraktelig. Den ventende tilslutningen av arbeidersamfunn og -foreninger uteble til tross for en samlingsorientert politikk. Etter samholdsforeningenes oppløsning i 1889 besto partiet av 10 foreninger, kun en mer enn ved partiets stiftelse to år tidligere. Denne mangelen på vekst gjorde at flere stemmer innad i partiet

---

³³ Koht 1937: 88

³⁴ Koht 1937: 85

³⁵ Ustvedt 1978: 10

³⁶ Ustvedt 1978: 10

³⁷ Bull 1985: 370

³⁸ Koht 1937: 75

var misfornøyd og delvis mistet troen på arbeiderbevegelsens politiske gjennomslagskraft, og foreslo å legge ned partiet i forbindelse med landsmøtet i 1889. Forslaget ble enstemmig avvist.³⁹

Som et resultat av manglende vekst, vedtok landsmøtet og gi opp den tidligere vedtatte linjen om forsiktig samlingspolitikk, og gikk inn for en tydeligere sosialistisk retning med et partiprogram som fortalte om at det var «Den menneskelige Arbeidskraft» som var kilden til samfunnets «Velstand og Kultur», og at «Raastofferne og Frembringelsesmidlerne efterhvert tilfalde dem der har frembragt samme».⁴⁰ I tillegg ble det vedtatt en endring i partiets posisjon i unionsspørsmålet i retning norsk selvstendighet. Hovedårsaken til de nye vedtakene var et forsøk på å trekke opp tydeligere skillelinjer med partiet Venstre.⁴¹ Programendringene alene gjorde ikke partiet sosialistisk fra den ene dag til den neste, men den viste at interessen for sosialismen var til stede i arbeiderbevegelsen.

Heller ikke inn mot landsmøtet i 1890 hadde det kommet inn nye foreninger i partiet, men foreningene som var igjen etter nedleggelsene i Arendal var sterke og selvdrevne. Det kommer fram av DNAs protokoll at det tross dette hadde vært en stor økning i både antall tilsluttede medlemmer, en økt styrke i organisasjonene og en høyere anseelse i samfunnet ellers. Det var dessuten blitt gjennomført flere agitatorreiser og foredrag både i hovedstaden og utover i landet.⁴² Fra 1891 så partiet for første gang reell vekst i antallet tilsluttede foreninger. Antallet foreninger økte til 17, og medlemstallet bikket 2500 medlemmer. Medlemsveksten fortsatte frem til 1895.⁴³

Det første tiåret hadde Arbeiderpartiet også klart seg godt som fagbevegelsens hovedorgan. Det første ordentlige gjennombruddet kom under fyrstikkarbeiderstreiken i 1889. Her ble for alvor streiken en vekker i den radikale venstresidens sosiale samvittighet. DNA og Social-Demokraten la stort kapital i å gjøre befolkningen kjent med arbeidssituasjonen på fyrstikkfabrikkene.⁴⁴ Streiken på fyrstikkfabrikken var ble den faktiske starten på en merkbar forandring for arbeiderklassen hvor konsekvensene av fagorganisering sakte, men sikkert fikk konsekvenser for utviklingen av både lønns- og arbeidsvilkår. Like viktig var effekten av streiken

---

³⁹ Lorenz 1972: 66

⁴⁰ Koht 1937: 102

⁴¹ Koht 1937: 103

⁴² DNA 1890: 1-2

⁴³ Lorenz 1972: 69

⁴⁴ Koht 1937: 105

på klassebevisstheten og den økende stoltheten, som kom av tydeliggjøringen av arbeiderens rolle som samfunnsborgere.⁴⁵

Ved århundreskiftet lå det til rette for at DNA kunne fortsette sin utvikling mot å bli et politisk folkeparti med hovedoppgave å reformere det norske samfunnet. Ved innføringen av alminnelig stemmerett åpnet det seg en ny driv i partiet. DNA kunne nå gå inn i det politiske livet på lik linje med de øvrige partiene. Dette medførte også en negativ utvikling. Det var først etter innføringen av allmenn stemmerett i 1898 at DNA for alvor ble et politisk parti. Med større sjanser for politisk representasjon nedprioriterte DNA det faglige arbeidet til fordel for det rent parlamentarisk, og orientert hele sin organisatoriske virksomhet deretter.⁴⁶ Dette var også bakgrunnen til den politiske nyorientering vekk fra en form for ren stats sosialisme, mot en mer parlamentarisk og reformistisk orientert sosialisme.⁴⁷

I 1898 hadde DNA også begynt arbeidet med å sikre en bredere politisk linje. Partiets nye landbrukspolitikk hadde opphav utenfor partiet, og ga grobunn for appell hos nye velgergrupper utenfor den tradisjonelle arbeiderklassen. Dette ble videre fulgt opp da de gjennom det politiske programmet i 1901 gikk inn for en ideologisk nyorientering som endret partiet fra et rent klasseparti, til en mer universell organisasjon med sikte mot å bli et reelt folkeparti.⁴⁸ Denne utviklingen gjorde at partiet naturlig kuttet ned på sitt engasjement i de økonomiske kampene, og var med på å åpne døren for etableringen av en ny faglig landsorganisasjon.

Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon opprettes som egen organisasjon

Utover 1890-årene begynte fagforbundene å komme i stand, og DNA fortsatte å fungere som fagbevegelsens hovedorganisasjon. DNAs sosialistiske profil skulle vise seg å ha en negativ effekt på rekrutteringen av nye arbeidere.⁴⁹ Organisatorisk var DNA i utgangspunktet en overbygning over arbeider- og fagforeningene, og ved etableringen av fagforbundene ble mye av samordningsarbeidet og streikestøttevirksomheten naturlig overført til de respektive fagforbundene. Dette gjorde at DNAs oppgave på områdene ble redusert, og partiets stilling i fagbevegelsen ble betydelig mindre. Utviklingen kom på samme tid som innføringen av

---

⁴⁵ Bals 2022: 111-2

⁴⁶ Bjørgum 1999: 33

⁴⁷ Bjørgum 1999: 33

⁴⁸ Lorenz 1972: 82

⁴⁹ Bjørgum 1999: 32

alminnelige stemmerett i 1898, som gjorde at partiet i større grad orienterte seg mot det parlamentariske systemet. Denne orienteringen mot et mer tradisjonelt politisk parti på linje med Høyre og Venstre gjorde at DNA ble mindre egnet til å fungere som en faglig landsorganisasjon.⁵⁰

Utviklingen av fagforbundene viste at fagbevegelsen var levedyktig og kampvillig, og den nye forbundsformasjonen krevde en utvidelse i form av en egen landsorganisasjon. Parallelt med utviklingen innad i DNA skjedde det også store endringer i skandinavisk fagbevegelse. Helt siden 1886 var det blitt arrangert skandinaviske arbeiderkongresser med representanter fra alle de tre skandinaviske landene.⁵¹ På den første arbeiderkongressen ble det vedtatt en resolusjon om organisasjonsform som uttalte: «For at kunde fremme Fagforeningernes Fællesinteresser er en nøie Sammenslutning nødvendig. Derfor vedtager Kongressen at oprette centraliserede faglige Forbund med staaende Udvalg, sammensat af forskjellige Fag, forbundne ved Hovedledelse henholdsvis i Stockholm, København og Kristiania».⁵² Resolusjonen vedtok et tydelig ønske om samorganiserte, sentrale fagorganisasjoner med underliggende forbund i alle de skandinaviske landene. Ønsket om sentrale fagorganisasjoner ble videre styrket på den skandinaviske arbeiderkongressen i 1897. Kongressen vedtok et direktiv til fagbevegelsene i Skandinavia om å opprette nasjonale landsorganisasjoner, og starte arbeidet umiddelbart. Målet med direktivet var å sikre opprettelsen av nasjonale landsorganisasjoner innen tre måneder. Arbeiderkongressen vedtok videre et faglig sekretariat for hvert av landene (det norske bestod av: Carl Jeppesen, Hans Jensen og Petter Pettersen) som fikk i oppgave å utarbeide landsorganisasjonenes lover, og fungere som landssekretariat til første nasjonale kongress.⁵³

I januar 1899 sendte sekretariatet ut innbydelse til konstituerende kongress torsdag til lørdag 30. mars til 1. april 1899. Totalt møttes 134 fagforeningsmenn fra 74 ulike fagforbund og fagforeninger til stiftelsen av Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon (AFL).⁵⁴ Fagforeningsmennene representerte en total medlemsmasse på 15 822 medlemmer, som på tidspunktet tilsvarte om lag $\frac{3}{4}$ av Norges organiserte arbeidere. Av disse tilsluttet 1578

---

⁵⁰ Bjørgum 2008: 243-4

⁵¹ Ousland 1947: 191-2

⁵² Arbeidernes Faglige Landsorganisation i Norge 1906: 10

⁵³ Arbeidernes Faglige Landsorganisation i Norge 1906: 35

⁵⁴ Ousland 1947: 210

medlemmer seg AFL ved stiftelsestidspunktet.⁵⁵ Hvorvidt den talte medlemsmassen faktisk var reell er omdiskutert. Ifølge Bull opererte mange fagforeninger og samorganisasjoner med optimistiske og overdrevne medlemstall, og hadde i flere tilfeller dobbelttelling ettersom mange var medlemmer av både den lokale fagforeningen og samorganisasjonen.⁵⁶

Grunne til at en så liten andel av den totale mengden organiserte tilsluttet seg AFL på etableringstidspunktet skyldtes flere aspekter. Ingen av de etablerte fagforeningene/fagforbundene hadde på forhånd forpliktet seg til å bli medlem, og kunne først ta stilling til medlemskap etter at kongressen hadde vedtatt fagorganisasjonens lover. AFL stilte dessuten krav til forbundene om opprettelsen av et felles streikefond med fast streikekontingent på 10 øre per medlem per uke. Dette skapte problemer for forbundene som på tidspunktet var svake økonomisk.⁵⁷ Det var også praktiske vanskeligheter knyttet til samorganisasjonenes plass i AFL: i områder hvor det fantes både samorganisasjoner og fagforbund ble fagforeningene pålagt medlemskap i begge uten at myndighetene dem imellom ble avklart.⁵⁸

Ved stiftelsen av AFL mistet Arbeiderpartiet deler av sitt særtrekk, og det faglige arbeidet ble offisielt flyttet til AFLs portefølje. Beslutningen om å stifte AFL som en egen selvstendig organisasjon ble et omstridt tema. Blant de tydeligste motstemmene var DNAs Christian Holtermann Knudsen som ytret at å opprette en ny faglig landsorganisasjon ville være å «dræbe sin egen mor, dræbe Det norske Arbeiderparti», og kjempet hardt mot opprettelsen. Når opprettelsen av AFL ble et faktum fremmet Knudsen forslag om at alle fagorganiserte måtte tilsluttes DNA for å bevare den organisatoriske enheten innad i arbeiderbevegelsen.⁵⁹

Den politiske situasjonen og tilknytting til DNA ble det største stridsspørsmålet under stiftelseskongressen. AFL valgte å ikke gå inn i for obligatorisk tilslutning til DNA, ei heller for kollektivt medlemskap, men valgt en form for samarbeid etter dansk modell.⁶⁰ Fra protokolloen kommer det frem at samarbeidet formelt ble nedsatt i AFLs lover gjennom tilsettelse av to representanter fra DNA i AFLs sekretariatet under forutsetning av gjensidig tiltredelse i DNA sentralstyre med to representanter, påvirkningsmuligheter mot offentlige valg og fellesmøter for

---

⁵⁵ Lorenz 1975: 20

⁵⁶ Bull 1985: 462

⁵⁷ Ousland 1937: 217

⁵⁸ Bull 1985: 461

⁵⁹ Bjørgum 2008: 241, 246

⁶⁰ Ousland 1937: 214

rådslagning.⁶¹ Det ble samtidig åpnet for at AFLs fagforeninger selv kunne vedta kollektivt medlemskap i partiet, og DNA åpnet for at både AFL og De samvirkende fagforeninger i Kristiania kunne være representert på partiets landsmøte.⁶² Til tross for tidlig strid forble den organisatoriske forbindelsen mellom de organisasjonene sterk. At AFL erklærte seg som en egen selvstendig organisasjon, og på den måte samlet de faglige arbeiderorganisasjonen, skulle vise seg å være en viktig del av arbeidet på veien mot målet om å sikre arbeiderklassens egne politiske tilhørighet.⁶³

Det gikk noen år ut på 1900-tallet før AFL oppfylte sine egne ambisjoner om å bli en virkelig faglig landsorganisasjon som omfattet alle norske fagforeninger. På veien ut av 1800-tallet hadde norsk fagbevegelse likevel tatt med seg noen viktige seire: den norske fagorganisasjonen var opprettet, organisasjonsformen var klarlagt, og det politiske samarbeidet med DNA var etablert.

Fagopposisjonen av 1911

Fagopposisjonen av 1911 definerte seg selv om en agitasjonsorganisasjon innenfor rammene av den faglige landsorganisasjonen. På grunn av tette bånd mellom AFL og DNA fungerte fagopposisjonen på samme tid som en revolusjonær opposisjon innad i partiet, og som i 1918 overtok makten av partiet både i form av ledende stillinger og gjennom politiske gjennomslag.⁶⁴

Bakgrunn og mål

Bakgrunnen for fagorganisasjonen ble fremmet i november 1911 under et møte blant fagforeningene i Trondheim. På møtet ble programmet «Trondhjemsresolusjonen» vedtatt. Programmet hadde et tydelig revolusjonært preg og ønsket en restrukturering av AFLs organisasjonsform. I tillegg var det et ønske om å flytte den faglige kampen inn mot organisasjonens sentrum ovenfor det politiske arbeidet.⁶⁵ Fagopposisjonen ble ikke formelt organisert som en landsdekkende opposisjon før i 1913 ved tilslutningen av 50

---

⁶¹ AFL 1899: 7

⁶² Bjørgum 2008: 246-7

⁶³ Ousland 1937: 216

⁶⁴ Bjørgum 1976: 63

⁶⁵ Bull 1947: 214

medlemsforeninger og nær 4000 medlemmer. Medlemstallet steg til 18000—omtrent 17% av AFLs totale medlemsmasse—innen utgangen av 1918.⁶⁶

Fagopposisjonen er uløselig tilknyttet og i høy grad preget av Martin Tranmæl. Tranmæl mente at fagorganisasjonens mål måtte være todelt: den skulle både sikre krav om bedre vilkår tilknyttet det nære—arbeid, familie og fritid—og oppdra arbeiderne til å bli klassebevisste og selvstendige. Tranmæl mente samtidig at fagorganisasjonen ikke klarte å tilfredsstille begge kravene tidlig på 1900-tallet på grunn av en feilende organisasjonsform og manglende kampmidler.⁶⁷ Problemene knyttet til organisasjonsform skyldtes spesielt hvor svake de mindre forbundene ble. Tranmæls eget forbund, Norsk Malerforbundet, var et godt eksempel. Forbundet hadde for få medlemmer til å gjennomføre store endringer, og på grunn av høy arbeidsledighet rundt århundreskiftet var ikke forbundet i en posisjon til å tørre å satse på et selvhjelpssystem.⁶⁸ Løsningen ble å jobbe for etableringen av større industriforbund hvor nært beslektede fag gikk organiserte i samme forbund. Gjennom industriforbundene kunne det skapes en dypere klassesolidaritet enn de gamle fagforbundene, som etter Tranmæls ord, bygde på gruppesolidaritet.⁶⁹

Tranmæl var overbevist om at den tidlige forbundsformen skapte fagegoisme og utviklet standsfølelse. De enkelte forbundene hadde egne forsikringsvesen (sykekasser, arbeidsledighetskasser, invalidkasser, osv.) som ga en styrke og medlemsvekst til de største forbundene hvor medlemmene strømmet til og sjeldent meldte seg ut. Løsningen var av denne grunnen gunstig for de store forbundene, men skapte skiller innad i arbeiderbevegelsen og hindret utviklingen av en felles klasseidentitet.⁷⁰ De små forbundene hadde ikke nok medlemmer og manglet de økonomiske musklene til å etablere lignende forsikringsløsninger.

En annen faktor bak Fagopposisjonen var systemet knyttet til de tidlige tariffavtalene. Perioden 1905-1910 var en økonomisk oppgangsperiode og medførte stigende priser. Enkelte arbeidsgrupper opplevde økte lønninger, men i det store og hele var ikke lønnsøkningene lavere enn økningene i levekostnader. På bakgrunn av dette var det fra arbeidernes side ønskelig med så

---

⁶⁶ Bjørnson 1990: 408

⁶⁷ Bjørnson 1990: 411

⁶⁸ Bjørnson 1990: 412

⁶⁹ Lorenz 1972: 93

⁷⁰ Bjørnson 1990: 412

hyppige lønnsjusteringer som mulig.⁷¹ Starten av 1900-tallet markerer også starten på inngåelse av langvarige tariffavtaler på opptil fem år. Lengden på avtalene skyldtes arbeidsgivernes nye linje i lønnsforhandlingene. Arbeidsgiverne hadde lenge motsatt seg kollektive lønnsforhandlinger. Når de først gikk med på å forhandle kollektivt ønsket de så langvarige avtaler som mulig for å opprettholde produksjonen. Situasjonen gjorde at arbeidernes lønninger var bundet til et fast nivå i flere år av gangen uten muligheter for justeringer.⁷² Dette var negativt for fagorganisasjonene av to grunner: arbeiderne mistet interessen for foreningen i periodene mellom avtalene og lønningene stagnerte. De langvarige avtalene virket ofte avslappende for medlemmene som slo seg til ro og mistet kampberedskapen. Dette var en sterk motsetning til det egentlige ønsket og behovet til fagorganisasjonen: selve kampen ga medlemsvekst som deretter forsvant i periodene mellom kampene, og svekket organisasjonen.⁷³

En tredje faktor var arbeiderbevegelsens manglete kampmidler i forbindelse med forhandlinger. Når arbeiderne streiket sto de uten lønnskompensasjon som kunne føre til at arbeiderne brøt med streiken for å sikre tilgang på mat. På samme tid var det høy arbeidsledighet som gjorde at arbeidsgiverne kunne hente inn nye arbeidere ved behov som gjorde at de negative konsekvensene ved streiken ble minimale. Tariffavtalene hadde på dette tidspunktet ingen bestemmelser som hindret arbeidsgiverne å ta i bruk uorganiserte arbeidere eller streikebrytere. Tranmæl og Trondhjemsresolusjonen ønske var å tillegge arbeiderne de nye midlene sabotasje, obstruksjon og boikott.⁷⁴ Ideen var at arbeiderne kunne ta i bruk sabotasje mens de sto på arbeidsplassen i møte med forslag om dårlige vilkår. Dersom arbeidsgiveren tilbød dårlige vilkår, ville arbeider jobbe dårligere og tregere. Obstruksjon hadde også mål om å trekke ned tempoet, men gjennom å gjøre jobben overdrevent nøyaktig og i samsvar med alle regler og instruksjoner.⁷⁵

Fagopposisjonen hadde til å begynne med en mindre rolle innad i DNA og spilte i hovedsak en antikompromissrolle før første verdenskrig. Fagopposisjonen var det sterkeste grunnlaget for partiets venstre fløy. Venstre fløyen i partiet bygde på samme idegrunnlag om at den store oppgaven var å forberede arbeiderklassen på kampen om samfunnsmakten. Kompromisser med høyrepartiene ville i deres øyne viske ut frontlinjene i klassekampen, og selv

---

⁷¹ Bjørgum 1976: 69

⁷² Bjørgum 1976: 69

⁷³ Lorenz 1972: 92-3

⁷⁴ Bjørgum 1976: 70

⁷⁵ Bull 1947: 224

om det kunne gi gjennomslag på kort sikt, ville det på lang sikt svekke den viktige arbeiderkampen.⁷⁶

Etableringen av Fagopposisjonen som en egen organisasjon innad i AFL markerte et ønske om en annen sosialismestrategi enn den rent parlamentariske linjen som var lagt gjennom det politiske arbeidet i DNA i årene rundt og rett etter århundreskiftet. Tranmæl og Fagorganisasjonen ønsket et alternativ bygd på revolusjonær masseaksjon etter 1905-revolusjonens massestreikbegrep, og avviste på samme tid den parlamentariske sosialismestrategien som en mulighet for etableringen av sosialistisk samfunn.⁷⁷ Målet var på samme tid å revolusjonere fagbevegelsen gjennom omlegging av organisasjonsform og strategi. I kjernen av målet lå etableringen av et tettere samarbeid mellom parti og fagorganisasjon.⁷⁸ Fagopposisjonens oppfatning var at partiet måtte underordne seg fagbevegelsens kontroll for å sikre ivaretagelse av klassebevisstheten og garantere at de revolusjonære masseaksjonene ble gjennomført på fagbevegelsens premisser.⁷⁹

Fagopposisjonens målsetning kan oppsummeres som et ønske om å gjøre fagbevegelsen mer sosialistisk, revolusjonær, og flytte makta tilbake til medlemmene. Klassekampen skulle føres tydeligere med flere aksjoner, og arbeidet skulle foregå innenfor rammene av AFL. Viktigst var at organisasjonens arbeidsform skulle bygge på de faglige aksjonene som sitt avgjørende arbeid, med det parlamentariske som sekundært.⁸⁰

Fagopposisjonens arbeidsmåte

Fagorganisasjonens organisatoriske utgangspunkt var Fagforeningenes lokale Samorganisasjon i Trondheim. Samorganisasjonen var stiftet av opposisjonelle faglige tillitsmenn i Trøndelag ledet av Martin Tranmæl og hadde tilslutning av omtrent halvparten av Trondheims fagforeninger.⁸¹ At den hadde sitt sentrum i Trondheim hadde også den positive effekten at det appellerte til delene av AFLs medlemmer som hadde en uvilje mot hovedstaden. Den avgjørende grunnen for

---

⁷⁶ Bull 1947: 230

⁷⁷ Bjørgum 1999: 36

⁷⁸ Bjørgum 2008: 248

⁷⁹ Bjørgum 1999: 37

⁸⁰ Ousland 1949: 152-156

⁸¹ Bjørgum 1976: 73

Fagorganisasjonens hovedsete kan uavhengig av dette ikke tilegnes andre faktorer enn at det var her Tranmæl bodde.⁸²

Rent ideologisk arbeidet Fagopposisjonen med å smi sammen forholdet mellom AFL og DNA til et felles våpen for arbeiderklassen i kampen mot kapitalistiske krefter, og utviklet seg i en retning av å bli en mer politisk bevegelse i kjølvannet av at den russiske revolusjonen brøt ut i 1917. Den politiske tilnærmingen ble videre tilspisset under dyrtiden vinteren 1917-8. Den stadig mer politiske Fagopposisjonen styrket ideene knyttet til arbeiderbevegelsens rolle som maktorgan i en eventuell revolusjon også i Norge.⁸³

Fagopposisjonen var mer enn bare en ideologisk opposisjonsbevegelse i norsk arbeiderbevegelse. I løpet av sin levetid utviklet den seg til å bli en landssammenslutning av en fast organisert opposisjon med egne vedtekter og kontingenter. Den inneholdt en sammensvisning av opposisjonelle elementer og fungerte som en agitasjonsorganisasjon for samorganisasjoner, fagforeninger, og minoriteter og enkeltmedlemmer i øvrige fagforeninger.⁸⁴ Den norske fagopposisjonen var også unik i internasjonal sammenheng på grunn av den nære integrasjonen mellom fagopposisjonen og partiopposisjonen/ungdomsforbundet. Dette ga den en sterk basis både i fagbevegelsen og på politiske plan.⁸⁵

Resultater

Fagopposisjonen fikk sin viktigste seier på DNAs landsmøte i 1918 hvor flere av Fagopposisjonens viktige menn ble valgt inn i ledende posisjoner. Blant disse var Tranmæls egen inntreden i partiledelsen som partisekretær og Kyrre Grepp som ny partileder. Seieren ble videreført på AFLs kongress i 1920 hvor Fagopposisjonen fikk flertall i sekretariatet og kongressen fattet vedtak i tråd med Fagopposisjonens ønsker.⁸⁶

Fagopposisjonen tilga fagbevegelsen stor betydning i både det politiske og organisatoriske systemet. Med den bakgrunnen lå alt til rette for at den nye politiske retningen som hadde inntatt ledelsen DNA kunne gripe muligheten til å gjennomføre et framstøt mot en norsk revolusjon. Paradoksalt nok skulle Fagopposisjonens fremgang i maktvertakelsen vise

---

⁸² Bull 1947: 221

⁸³ Hansen 1926: 55

⁸⁴ Hansen 1926: 34-5

⁸⁵ Bjørgum 1999: 40

⁸⁶ Bjørgum 1976: 77

seg å være starten på oppløsningsprosessen mellom DNA og AFL. AFLs leder, Ole Lian, motsatte seg maktovertakelsen i DNA, og brøt midlertidig båndene med partiet.⁸⁷

Landsmøtene og kongressen i perioden viste at Fagopposisjonene hadde befestet seg i en ledende posisjon i norsk arbeiderbevegelse. På alle partilandsmøtene i perioden ble det holdt kampvoteringer mellom de to hovedretningene i partiet, og for hvert av landsmøtene ble Fagopposisjonens retning sikret et større flertall.⁸⁸ En tilsvarende endring kan sees i fagorganisasjonen ved å sammenligne resultatene fra kongress i 1917 med den i 1920. Kongressen i 1920 viste at fjorten forbund hadde snudd og fem nylig tilsluttede AFL forbund støttet den nye retning. Den viste også at det hadde skjedd store skifter i holdningene og standpunktene innad i norsk fagbevegelse.⁸⁹

Partiets ledende tillitsvalgte var opptatt av at vedtakene og utviklingen var en stor milepæl i norsk arbeiderbevegelses historie. Dette skyldtes den ideologiske og organisatoriske endringen som flyttet partiet i en mer revolusjonær, ikke-reformistisk retning. Partiledelsen hevdet en tydelig kontinuitet i utviklingen mot revolusjonær klarhet, og arbeidet mot å gi inntrykk av fasthet, sammenheng og riktig kurs mot et mer radikalt parti. Partiets to opposisjoner mot høyre og venstre hadde en annen oppfatning og beskrev vedtakene som uklare, en høyredreining av partiet, og kategoriserte vedtakene som et sett kompromisser som svekket de radikale kreftene i partiet snarere enn tydelige seire for Tranmæl og den øvrige nye retning. Det er ingen grunn til å tro at beskrivelsene fra de tre fløyene var feilaktige uttrykk for tenkemåter, eller som forsøk på å endre den praktiske betydningen av faktiske vedtak.⁹⁰ Det er lite som tviler på at de tre linjene skyldtes annet enn forskjellige tolkninger av vedtakene, men det er likevel tydelig at en sterk fremheving av ulike tolkninger kom av taktiske hensyn hvor opposisjonene ønsket å svekke partiledelsens troverdighet, mens partiledelsen selv ønsket å styrke betydningen av vedtakene.

Uavhengig av dette var den reelle betydningen vedtakene fikk at ønsket om og arbeidet for et sosialistisk system fikk tilknytning til eksisterende organisasjoner istedenfor å måtte

---

⁸⁷ Bjørgum 2008: 248

⁸⁸ Maurseth 1987: 125-6

⁸⁹ Maurseth 1987: 127-9

⁹⁰ Maurseth 1987: 134-6

etablere organisasjoner tilpasset målet om et sosialistisk samfunn.⁹¹ Fagopposisjonen handlet dessuten om å gjøre organisasjonene til egnede politiske instrument som kunne kanalisere til revolusjonær masseaksjon.⁹²

Det reiser seg to uklarheter i forbindelse med landsmøtevedtakene til DNA og kongressvedtakene til AFL. Hvilken reell effekt de politiske vedtakene Fagopposisjonen fikk gjennomslag for i perioden 1918-1920 fremstår fortsatt noe uklart. Som nevnt i forrige avsnitt sikret vedtakene at det sosialistiske systemet fikk tilknytning til eksisterende organisasjoner, men utover dette er det uklart hvilke praktiske betydninger den fikk for det politiske arbeidet. Til tross for en tydelig svingning i holdningene rettet mot Fagopposisjonen er det uklart hvor stor del av AFLs medlemsmasse som faktisk støttet opp under deres linje. Hvordan de ulike forbundene valgte representanter til kongressen, hvor frie de sto i ulike spørsmål, når representantene ble valgt, og stor andel av medlemmene som var aktive i valget av representanter varierte fra forbund til forbund.

I løpet av perioden mellom 1910 og 1918 klarte Tranmæl og de øvrige lederne i Fagopposisjonen å drive opp mye av den misnøyen som hadde bygd seg opp i norsk fagbevegelse og utgjorde en vesentlig del av den nye revolusjonære retningen som vant flertall hos DNA og AFL i 1918 og 1920. Etter AFLs kongress i 1920 hadde Fagopposisjonen sikret seg flertall i sekretariatet, og i sin seier, gjort seg selv overflødig som en formell opposisjon.

Kriser og splittelser i norsk arbeiderbevegelse mellom 1918 og 1925

Etter at Fagopposisjonen forlot DNAs landsmøte i 1918 med en solid seiersfølelse lå det meste til rette for et sterkere bånd mellom DNA og AFL. Å bevare og styrke det nære forholdet mellom de to arbeiderorganisasjonene var å anse som en hovedoppgave for Tranmæl, Grepp og den nye partiledelsen.

At Tranmæl og hans følgere startet med å innta makten av DNA som et stadig mer parlamentarisk orientert parti, til tross for tesen om at det var fagorganisasjonen som var norsk

---

⁹¹ Bjørgum 1976: 116

⁹² Bjørgum 1999: 36

arbeiderbevegelses «livsnerve» var kanskje en ironisk utvikling. Innfallsvinkelen om at den politiske hovedstrategien skulle bygge på det organisatoriske forholdet mellom AFL og DNA ville tilsi at båndene over de kommende årene kom til å bli styrket. I realiteten ble båndene mellom dem imellom i større grad preget av slitasje enn styrkelse tidlig på 1920-tallet grunnet de store splittelsene innad i DNA ved etableringen av Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti i 1921 og Norges kommunistiske parti i 1923.⁹³

Partisplittelsen i 1921 – Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti etableres

Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) ble stiftet i januar 1921 av utbrytere fra DNA. Kjernen i det nye partiet bygde på den tidligere ledelsen av DNA som ble kastet under landsmøtet i 1918. I 1918 var det klare politiske skillelinjer mellom de to fløyene: den nye fløyen forsvarte revolusjonære masseaksjoner, arbeiderråd og arbeiderklassens diktatur, den gamle fløyen holdt fast på en parlamentarisk sosialisme som grunnlaget for den ønskede samfunnsutviklingen.⁹⁴

Misnøyene som senere skulle resultere med etableringen av NSA startet allerede under DNAs landsmøte i 1918, hvor den gamle fløyen i partiet motsatte seg sentrale verv. Dette førte til en sterk bitterhet mellom de to fløyene i partiet. Tonen i striden var satt, og allerede i april samme år ble Den socialdemokratiske opposition (DSO) etablert som en offisiell opposisjon i DNA. Sosialdemokratiet ble brukt av opposisjonen som en ny politisk forståelse som anså den parlamentariske veien som den eneste reelle veien mot et sosialistisk samfunn.⁹⁵ Det var med andre ord fortsatt et felles mål hos DSO og ledelsen i DNA om at det var etableringen av det sosialistiske samfunnet som lå i kjernen av det politiske arbeidet. Det nye skillet lå i hvilken strategi som skulle tas i bruk for å oppnå målet. For Tranmæl og den nye fløyen i DNA var arbeiderklassens diktatur ansett som en positiv benevnelse, en sterk kontrast til DSO og partiets gamle fløy. I deres øyne kunne aldri et mindretallsdiktatur føre til et varig sosialistisk samfunn. De interne forskjellene var i større grad bygd på følelsesmessige uenigheter enn noe annet. For første gang var det en opplevd virkelighet at innføringen av sosialisme var innen rekkevidde. Uenighetene knyttet til strategi ble derfor ikke bare en mindre intern uenighet, men ble ansett av

---

⁹³ Bjørgum 1999: 42

⁹⁴ Terjesen 2021: 8

⁹⁵ Terjesen 2021: 8

flere i DNA som et spørsmål om en kamp om bevegelsens liv og død. De sterke følelsene var med på å gjøre konflikten bitter og gjorde etter hvert hele situasjonen uforsonlig.⁹⁶

Kominterns opptaksbetingelser, også kjent som Moskva-tesene, ble kjent i september 1920. DNA var ikke et kommunistisk parti verken organisatorisk eller ideologisk i Moskva-tesenes forstand. Når diskusjonen rundt tesene startet, begynte de skjøre kompromissformuleringene gjennomført på landsmøtene i 1919 og 1920 å stå utrygt. Tesene var så kontroversielle innad i DNA at de både truet å skape en utbryter i DSA og å rive ned flertallet fra 1918.⁹⁷ Striden knyttet til tesene var knyttet til tre verdidimensjoner i den norske arbeiderbevegelsen. For det første dreide det seg om uenigheter knyttet til den grunnleggende veien til sosialisme, for det andre solidariteten med den russiske revolusjonen og den nye internasjonale, og for det tredje gikk omhandlet den alle verdier og lojaliteter som knyttet medlemmene sammen i partifelleskapet.⁹⁸

Tesene påla medlemspartiene å underlegge seg Internasjonals ledelse og organisere seg etter tilsvarende mønster som det russiske bolsjevikpartiet. Tesene krevde også ekstrem disiplin fra partimedlemmene, og slo fast at de medlemmene som ikke godtok retningslinjene lagt frem i den kommunistiske internasjonale ville bli utestengt. Målet med tesene var ikke å etablere en politisk konsensus knyttet til den revolusjonære taktikken, men var av organisatorisk karakter. Tesene skulle sementere en felles politikk og bolsjevikenes lederrolle.⁹⁹ Disse forutsetningene skapte sterke reaksjoner i DNA, og det ble klart for partiledelsen at godtakelsen av tesene ville føre til splittelse. Å bryte med Internasjonale kunne for mange av medlemmene anses som å svikte et folk i nød som kjempet sin rettmessige kamp. Målet ble derfor å sikre en så liten splittelse som mulig.¹⁰⁰

En delegasjon fra DNAs ledelse reiste derfor ned til en sosialistkonferanse i Halle i Tyskland hvor Internasjonals president gjestet. I løpet av møtet sikret delegasjonen flere dispensasjoner fra tesene. Partiet kunne videreføre det kollektive medlemskapet med AFL så lenge de innførte reservasjonsrett, de kunne beholde sitt gamle navn, fortsette samarbeidet med

---

⁹⁶ Terjesen 2021: 9

⁹⁷ Maurseth 1987: 152

⁹⁸ Maruseth 1987: 153

⁹⁹ Terjesen 2021: 11

¹⁰⁰ Zachariassen 1962: 203-4

AFL på bakgrunn av dens fulle uavhengighet, og stortingsgruppa kunne fortsette å arbeide for avviklingen av det norske militærvesenet så lenge det endret argumentasjonen fra en pasifistisk til marxistisk begrunnelse. Etter at dispensasjonene ble akseptert gikk Tranmæl og den øvrige partiledelsen motvillig inn for å godta tesene.¹⁰¹

Som en konsekvens av dette ble det på opposisjonens tredje landskonferanse 15.-16. januar 1921 gjort vedtak om å opprette NSA som et selvstendig politisk parti med 1. mars 1921 som offisiell stiftelsesdato. Ledelsen av opposisjonen hadde allerede i starten av desember 1920 gjort det klart at de innstilte på å opprette et eget sosialdemokratisk parti. Innstillingen bygde hovedsakelig på opposisjonens sterke prinsipielle motsetninger til Moskvatesene og landsstyreflertallet.¹⁰² Opposisjonen var overbeviste om at det ikke var mulig å sikre flertall for deres egne syn knyttet til tesene på DNAs landsmøte i mars 1921 og brøt derfor ut uten noen form for dramatisk oppgjør.¹⁰³ Avgjørelsen om å danne eget part kom lenge før DNAs landsmøte, og bygger på tre motiver: den første faktoren var som nevnt over at opposisjonen var overbevist om at det ikke ble flertall for deres syn på landsmøtet til DNA; det andre motivet var knyttet til at en stor andel av opposisjonen var blitt utålmodige etter lange perioder med diskusjoner og ønsket konkret handling; det tredje motivet, og kanskje det som var hovedgrunnen til at deler av opposisjonen var utålmodige, var at det skulle holdes stortingsvalg høsten 1921, og dersom partiet skulle stille egne lister måtte partiets virksomhet starte opp så fort som mulig. DSO valgt likevel å holde tilbake den offisielle opprettelsen av DSA til nærmere landsmøtet til DNA, for å kunne fortsette kampen innad i DNA til et tapet var sikkert.¹⁰⁴ Bruddet mellom DNA og DSA var likevel i stor grad et resultat av mistilliten som hadde bygd seg opp siden landsmøtet i 1918.

I ettertid har NSA blitt ansett av mange som den tidlige høyrefløyen i norsk arbeiderbevegelse. Realiteten var nok noe annet. For mange ble sosialdemokratene ansette som sta, rettroende idealister med liten forskjell i forhold til DNA i den praktiske politikken. Det er også mulig med høy sikkerhet å anta at flesteparten av de mer moderate medlemmene som var interesserte i praktiske reformer forble i DNA, til tross for at det var NSA som ble frontet som det reformistiske partiet.¹⁰⁵ NSA ble aldri noen stor politisk suksess, men kan ha hatt en

---

¹⁰¹ Zachariassen 1962: 204-5

¹⁰² Maurseth 1987: 170

¹⁰³ Bull 1947: 281

¹⁰⁴ Maurseth 1987: 171

¹⁰⁵ Terjesen 2021: 14

betydning for å holde de mer tradisjonelle sosialistiske idealene levende, og dermed bidratt til å gjøre DNA til et mer idealistisk parti enn de øvrige arbeiderpartiene i Skandinavia på 1930-tallet.¹⁰⁶

Partisplittelsen i 1923 – Norges kommunistiske parti etableres

I november 1923 ble DNA splittet for andre gang på litt over 2 år. Norges kommunistiske parti (NKP) oppsto som et resultat av at flertallet på Arbeiderpartiets ekstraordinære landsmøte 2.-4. november 1923 avviste å godta et ultimatum fra Komintern, og ble ekskludert fra Internasjonalen. Mindretallet som hadde ønsket å godta kravet samlet seg og dannet NKP. Etter etableringen av partiet overtok de på samme tid rollen som Kominterns seksjon i Norge.¹⁰⁷

I likhet med landsmøtet to år tidligere var det på forhånd klart for både flertallet og mindretallet at et brudd med Komintern var uunngåelig. For flertallet var det et viktig premiss at bruddet ble lagt opp etter et initiativ fra Komintern. Et premiss som ble fulgt opp av Kominterns eksekutivkomite som sendte en tysk kommunist til å overvære landsmøtet. Med seg hadde han et brev fra komiteen som inneholdt instruksjoner om at dersom partiet gikk imot Internasjonalen ville flertallet kastes ut.¹⁰⁸

Flertallets forslag om å bryte med Komintern ble vedtatt med 169 mot 110 stemmer. Etter voteringen erklærte mindretallet at de nå utgjorde DNA. En påstand som fort ble slått ned av Tranmæl som argumenterte med at det ikke var mulig for en utenforstående myndighet å splitte partiet. Landsmøtet var partiets høyeste myndighet og bindende for alle partiets tilhørende avdelinger.¹⁰⁹ Da landsmøtet ble gjenopptatt dagen etter møtte ingen av representantene som hadde utgjort mindretallet. Det gjenværende flertallet vedtok deretter følgende uttalelse:

«Landsmøtet er en enhet, ikke bare en samling av enkeltpersoner. Dets beslutninger er uttrykk for Det norske arbeiderpartiets vilje. Eksekutivkomiteen har derfor ingen ret til at ekskludere landsmøtets flertal som enkeltpersoner fra Den kommunistiske internationale. Eksklusjonen rammer partiet som parti, og dermed er partiet sat utenfor Den kommunistiske Internationale.»¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Terjesen 2021: 8

¹⁰⁷ Rønning 2023: 144

¹⁰⁸ Zachariassen 1962: 232

¹⁰⁹ Zachariassen 1962: 232-3

¹¹⁰ Det norske arbeiderparti 1923: 67

Gjennom uttalelsen tok flertallet et kraftig oppgjør mot mindretallet som hadde påstått at de var de reelle representantene for Det norske Arbeiderparti. De to grupperingene fortsatte dagsorden hver for seg i egne forsamlinger. Det ekstraordinære landsmøtet ble ikke den avgjørende situasjonen som realiserte den endelige splittelsen mellom DNA og NKP, men startet delingen fra toppen. Alle, både foreninger og enkeltmedlemmer, ble nødt til å ta selvstendige valg og bestemme hvilket parti de nå ønsket å tilhøre. I utgangspunktet stilte begge partier likt med sterke ressurser etter at splittelsen hadde startet og det tok lang tid før det organisatoriske styrkeforholdet ble avklart.¹¹¹

En avgjørende grunn til DNA ble splittet i 1923 var sammenfallet av to politiske prosesser: den interne maktkampen i Arbeiderpartiet etter dødsfallet av partileder Kyrre Grepp, og maktkampen i det russiske kommunistpartiet etter Lenin. Prosessen faller i tre faser. Den første av fasene er preget av Tranmæls aksjon for å hindre at Scheflo ble ny formann av DNA, og strekker seg fra våren 1921 da Scheflo ble skvist ut fra stillingen som redaktør i Social-Demokraten, via kritikken mot Scheflo om hans parlamentariske politikk våren 1922, og til vedtakene på DNAs landsstyremøte i begynnelsen av juli 1922.¹¹² Tranmæls aksjon mot Scheflos ledelse startet allerede noen uker etter Grepps død. Tranmæl påsto at politikken Scheflo representerte medførte en høyredreining vekk fra masseaksjonslinjen han og den nye ledelsen hadde fått gjennomslag for på de foregående landsmøtene til fordel for en mer reformistisk innfallsvinkel nærmere det sosialdemokratiske idealet.¹¹³

Den andre fasen er preget av Scheflo-fløyens motaksjon og mobilisering av Komintern som støttespiller. Motaksjonen startet med angrep på Tranmæl som redaktør. Angrepene ble videreført til direktekommunikasjon med Komintern, hvor Scheflo gjennom gjentagende kommunikasjon arbeidet for å få Tranmæl avsatt som redaktør. Mobiliseringen av Komintern resulterte i at forholdene i DNA ble tatt opp den 4. internasjonale kongress, på landsstyremøtet i januar 1923, og landsmøtet i februar 1923. Mobiliseringen av Komintern skulle vise seg å ha liten effekt, og ble en seier for Tranmæl-fløyen etter at Tranmæl ble gjenvalgt, og Oscar Torp og

---

¹¹¹ Maurseth 1987: 299

¹¹² Bjørgum 2004: 305

¹¹³ Bjørgum 2004: 293

Einar Gerhardsen fylte vervene som leder og partisekretær, mens Scheflo ble stående utenfor ledelsen.¹¹⁴

Den tredje fasen karakteriseres av partistriden sommeren 1923, som resulterte i fremprovoseringen av splittelse, innkalling til ekstraordinært landsmøte, og dannelsen av NKP. Partistriden kom som et resultat av at Scheflo-fløyen med bakgrunn og basis i ungdomsforbundet opplevde Kominterns forsoningslinjen mellom de to fløyene i DNA som et feilsteg, og «bestilte» ultimatumet.¹¹⁵ Bjørgum foreslår at årsaken til at Komintern valgte å etterfølge Scheflo-fløyens bestillingen av ultimatumet skyldtes interne stridigheter i den russiske maktkampen. At opposisjonsfløyen personlig møtte opp med krav om et ultimatum, og i tillegg argumenterte for at det trengtes mer disiplin og sentralisme traff på et tidspunkt hvor den sittende ledelsen var på leting etter internasjonale allierte. Kontrasten var stor til Tranmæl-fløyen, som ikke bare var i en vippeposisjon i forhold til partiets stilling til Komintern, men som kunne ende opp med å støtte Trotskij dersom det kom til stykket.¹¹⁶ Komintern var derfor ikke bare villige til å gå med på bestillingen, men støttet også en eventuell splittelse av DNA i to partier for å sikre at det ble etablert et nytt politisk parti som var fullt ut lojale mot den sittende ledelse av Komintern og som ikke var kritiske til kravene om sentralisering og disiplin.

Striden som endte med at DNA trakk seg ut av Komintern handlet ikke om grunnleggende prinsipper, men om hvem som skulle lede den revolusjonære kampen i Norge. Flertallet ønsket å ta avstand fra den sentraliseringen som var drevet av Kominterns ledelse, mindretallet, som etablerte NKP som en motreaksjon til løsrivelsen, mente at Kominterns sentrale ledelsen var den beste løsningen for å oppnå resultater.¹¹⁷ Sett i ettertid var NKP sterkest i stiftelsesøyeblikket. Ved splittelsen fra DNA fikk partiet med seg 13 av 28 stortingsrepresentanter. Tallet representanter falt til seks ved valget i 1924, tre i 1927 hvorav to byttet til DNA i løpet av perioden, og var uten representanter i nasjonalforsamlingen frem til etter andre verdenskrig. Partiet var dessuten preget av nye fraksjonskamper og interne stridigheter som førte til at flere av de ledende medlemmene meldte seg tilbake til DNA.¹¹⁸

---

¹¹⁴ Bjørgum 2004: 305

¹¹⁵ Bjørgum 2004: 306

¹¹⁶ Bjørgum 2004: 304-5

¹¹⁷ Bull 1947: 288

¹¹⁸ Bull 1947: 289

Arbeidernes faglige landsforenings løsrivelse fra Det norske arbeiderpartiet

På grunn av at DNA hadde blitt splittet i de tre arbeiderpartiene vedtok AFLs representantskap 1924 en ny stilling til de politiske partiene. Representantskapet argumenterte at fagorganisasjonen nå sto splittet mellom tre politiske partier som ikke bare slåss mot høyresiden, men også hverandre med det resultat at arbeiderklassens kampevne ble svekket.¹¹⁹ Splittelsen av DNA i tre partier gjorde også at representantskapet gikk inn for å fjerne bestemmelsen om gjensidig styrerepresentasjon mellom AFL og DNA.¹²⁰

I tillegg til at det ble et brudd med partiet, ble det også fremmet klar beskjed til de tre arbeiderpartiene om at eventuelle konflikter dem imellom skulle holdes utenfor fagorganisasjonen. Striden mellom partiene hadde skapt interne uro også i AFL som opplevde fraksjonerings, opprettelse av aksjonsutvalg, grupper og lignende, som ikke jobbet for arbeiderklassen, men for å fremme spesielle partipolitiske interesser. Det ble også fremmet anklager om at de ulike partiene forsøkte å bruke fagorganisasjonen til politisk vinning.¹²¹

Situasjonen var såpass betent at representantskapet vedtok en uttalelse som tilsa at de politiske partiene tilhørende arbeiderbevegelsen, måtte jobbe for å bevare og stryke AFL som en samlende, dyrebar og selvstendig enhet. Videre het det at partiene skulle ta hensyn til fagorganisasjonens organisatoriske selvstendighet.¹²² Vedtakene var ingen varige løsninger, men kom som en nødløsning i påvente av noe permanent. Dette betydde ikke at AFL skulle trekke seg ut av det politiske arbeidet, men at det til dels skulle flytte sitt fokus til en reorientering mot de meste aktuelle oppgavene.¹²³

Representantskapet var opptatt av at fagorganisasjonen skulle fungere som en samlingsorganisasjon for alle arbeidere, og var derfor åpne for sikre politiske meningsforskjeller. Det ble av den grunn vedtatt at fagforeningene ikke lenger kunne brukes til å støtte et politisk parti over de øvrige. I tillegg til oppsigelsen av den gjensidige styrerepresentasjonen med DNA, ble det pekt på at kollektive medlemskap ikke lenger var forenlig med fagbevegelsens samlende oppgave og skapte fraksjonerings.¹²⁴ Tross krass kritikk av de kollektive medlemskapene

---

¹¹⁹ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1924b: 6

¹²⁰ Bjørgum 2008: 249

¹²¹ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1924b: 6

¹²² Ousland 1949: 242

¹²³ Ousland 1949: 242

¹²⁴ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1924a:11

mellom fagforeningene og DNA ble det enn så lenge opp til de enkelte fagforeningene å vurdere om dette var forenlig med deres arbeid.¹²⁵

Situasjonen i 1924 var en sterk kontrast til tidligere år. Før 1924 hadde det kun vært et arbeiderparti, noe som hadde gjort det naturlig for AFL å samarbeide med DNA som arbeidernes parti på alle nivåer fra fagforeninger til AFL sentralt. Ved splittelsen ble det klart at fagorganisasjonen ikke lenger kunne støtte noen av partiene. Gikk de inn for å støtte et av tre partier ville de i realitet gå imot store deler av egen medlemsmasse. Gikk de inn for å støtte alle tre ville det kunne føre til større interne maktkamper.¹²⁶ Fagorganisasjonens endrede stilling til de tre politiske partiene var et tydelig signal til arbeiderpartiene om at de fikk rydde opp i egne kamper dem imellom, og finne fram til den politiske samlingen som kunne gjenopprette det naturlige faglige og politiske samarbeidet.

Spørsmålet om AFLs stilling til de politiske arbeiderpartiene ble gjenopptatt på kongress i 1925. Mens representantskapet året før hadde tillat fagforeningene å selv bestemme over kollektive medlemskap, ble det på kongressen gjort vedtak som oppfordret til å si opp de frivillig inngåtte kollektive medlemskapene med DNA. Vedtaket videreførte linjen om at det fortsatt var opp til fagforeningene å bestemme kollektive medlemskap, men åpnet nå for at det kunne etableres kollektive medlemskap med de øvrige arbeiderpartiene.¹²⁷

Vedtaket kom etter en svært omfattende og langvarig debatt hvor de ulike fagforeningene og samorganisasjonene presenterte ulike forslag til hvordan forholdet mellom fagorganisasjonene og partiene skulle utformes. Totalt var det kommet inn 15 forslag. Flere av forslagene ønsket å videreføre intensjonen i vedtaket fra representantskapet året før (et eksempel på dette var forslaget fra *Fredrikstad komm. Arbeiderforening* som eksplisitt ønsket forslaget fra representantskapet), enkelte av forslagene gikk lenger i sine ønsker og ønsket å forby kollektive medlemskap (eksempelvis forslaget fra kommunearbeiderne i Oslo, som ønsket å fastslå at kollektive medlemskap ikke var forenlige med medlemskap tilsluttet AFL), mens noen av forslagene ønsket en mer forsonende henstilling til partiene (eksempelvis forslaget fra *Oslo og*

---

¹²⁵ Ousland 1949: 242

¹²⁶ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1924a:10

¹²⁷ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1925: 386

Omegns faglige Samorganisasjon som ønsket å pålegge partiene å sikre at sine medlemmer var organisert i AFL, men ikke forbød kollektive medlemskap).¹²⁸

Til tross for at AFL nå åpnet opp for at det kunne etableres kollektive medlemskap med øvrige arbeiderpartier var det offisielle linjen at «fagforeningene bør arbeide for avvikling av den kollektive tilslutning til de forskjellige politiske partier.»¹²⁹ Det endelige vedtaket knyttet til AFLs stilling til de politiske partiene hadde fire punkter: (1) AFLs selvstendighet måtte anerkjennes av de politiske partiene, (2) AFL står utenfor striden mellom partiene, (3) fagforeningene avgjør selv om de skal ha kollektive medlemskap, men oppfordres til å avvike, og (4) kongressen advarer mot at den politiske striden mellom partiene ikke skulle overføres til AFL eller de faglige spørsmålene.¹³⁰

Vedtaket om kollektive medlemskap hadde fortsatt en relativt løs karakter og innebar ikke mer enn en moralsk støtte til de som motsatte seg kollektive medlemskap. Dette gjorde at Tranmæl kunne gå ut i *Arbeiderbladet* og argumentere for at vedtaket var vedtatt med en både knapp og tvilsom majoritet, og at det i praktisk betydning var verdiløst.¹³¹ Kongressens nye løsning satte likevel partiledelsen i DNA i en vanskelig situasjon. Partiets hovedstrategi bygde på den sterke forbindelse til AFL. Hvordan kunne DNA gå fremover for å gjenetablere den organisatoriske forbindelsen? Svaret ble å eliminere selve årsaken til at AFL hadde brutt med partiet til å begynne med, og initiativet for en ny partipolitisk samling begynte.¹³²

Nytt samarbeid: opprettelsen av det fagligpolitiske samarbeidet og samarbeidskomiteen

Bjørgum er tydelig på at bakgrunnen til at partiledelse i DNA bestående av Gerhardsen, Torp og Tranmæl, gikk inn for partisamlingen i 1927 bygde på ønsket om å reetablere den organisatoriske forbindelsen med AFL. Denne samlingsviljen sikret sammenslåing av Arbeiderpartiet, og var

---

¹²⁸ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1925: 5-9, 111

¹²⁹ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1925: 386

¹³⁰ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1925: 386-7

¹³¹ Maurseth 1987: 397

¹³² Bjørgum 2008: 249-50

avgjørende for innlemmelsen av det sentrale elementet i samlingsavtalene knyttet til etableringen av en egen samarbeidskomite mellom AFL og DNA.¹³³

Det Norske Arbeiderpartiet samles

I slutten av januar 1927 ble det kalte inn til felles landsmøte for DNA og DSA av felleskomiteen for AFL og de to arbeiderpartiene. Felleskomiteen hadde bestått av representanter fra de tre arbeiderorganisasjonene, og hadde kommet til enighet om at det var klart for samling av den politiske arbeiderbevegelsen. Grunnlaget for samlingen bygde på at partiet skulle innlemmes i et felles parti uten fraksjonerings. I tillegg til dette innstilte felleskomiteen på prinsippprogram og at det samlede arbeiderpartiet skulle stå utenfor Internasjonalen, men likevel arbeide for den internasjonale arbeiderkampen.¹³⁴

Samlingsprosessen mellom de norske arbeiderpartiene hadde startet årene i forveien etter initiativ fra AFL, og var i starten ment å samle alle de tre partiene i et felles DNA. Det lot seg ikke gjennomføre da NKP ikke var villige til å gå med på Tranmæls prinsipper, og ønsket en løsning hvor det ble opprettet et felles «Labour Party» der de tre partiene sto samlet, men beholdt sin selvstendighet. Forhandlingene brøt sammen, men tok seg fort opp igjen mellom DNA og DSA i august 1926 på fritt grunnlag.¹³⁵

For første gang var det etablert reelle forhandlinger mellom to av de tre arbeiderpartiene. Forhandlingskomiteen bestod av Oscar Torp, Edvard Bull, Martin Tranmæl og Alfred Madsen fra DNA og Magnus Nilssen, Hans Amundsen, Johs. Bergesen og Olav Oksvik fra DSA. I november 1926 ble også AFL invitert til å delta i de avgjørende forhandlingene og oppnevnte Halvard Olsen, Teigen, Johs. M. P. Ødegaard og Rich. Hansen. På dette tidspunktet hadde forhandlingskomiteen kommet frem til en felles enighet om det politiske programmet og lagt forholdene til rette for en politisk samling. AFL ble invitert inn i forhandlingene for å sikre at det organisatoriske samarbeidet mellom det nye DNA og AFL kunne gjenopprettes.¹³⁶

I forhandlingskomiteen var de største konfliktlinjene knyttet til internasjonale spørsmål. DSA var sterkt opptatt av å beholde den internasjonale forbindelsen til SAI og de skandinaviske

---

¹³³ Bjørgum 2008: 250

¹³⁴ Det Norske Arbeiderparti 1927b: 5

¹³⁵ Maurseth 1987: 424

¹³⁶ Ousland 1949: 250-1

søsterpartiene. At SAI godtok samlingen, var trolig en nødvendighet for å nøytralisere høyrefløyen i DSA. Det ble bestemt at det forente DNA skulle behandle tilknytningen til SAI på første landsstyremøte etter landsmøtet, samtidig som partiet ikke skulle motsette seg at AFL gikk inn i Amsterdam-internasjonen.¹³⁷ Samlingsprogrammet var et uttrykk for kompromisser og tankesett begge partier kunne stille seg bak og gir uttrykk for en felles ideologisk plattform for det forente DNA.

Etter enighet i den innledende forhandlingskomiteen og felleskomiteen gjenstod kun den offisielle samlingen av partiene. De to arbeiderpartiene måtte først vedta samlingen på hvert sitt landsmøte før samlingskongressen kunne konstituere det nye partiet. Dette ble gjort for å sikre bred tilslutning om samlingen, og for å omgjøre samlingen til noe mer enn bare en sammenslåing av to enkeltpartier, men en håndfast klassekamp.¹³⁸

Fra samlingskongressens protokoller kan det leses at det var et sterkt ønsket om å fremstå som en samlet og forent enhet. I sin åpningstale til kongressen sa partileder Oscar Torp at «Det forenede arbeiderparti må av all sin kraft ta sig av det indre byggende organisasjonsarbeide.»¹³⁹ Dette tydet på at den nye partistrukturen ville jobbe med å bygge organisasjonen gjennom god partikultur og partidrift. Dette ønsket blir videre styrket av samlingskongressens vedtatte partilover som tilsa at partiet ikke kunne «tillate dannelse av organiserte fraksjoner som har til oppgave å bekjempe partiet og dets beslutninger.»¹⁴⁰

Samlingen av DNA ble vedtatt og Oscar Torp ble valgt som leder av det forente DNA. I sin avslutningstale rettet han på ny fokuset mot solidaritet og fellesskap i det nye partiet: «arbeidet har hele tiden vært båret oppe av kameratskapsfølelsen, av solidaritet. Det er dette som har vært plattformen for vårt samlingsarbeide, og det er denne følelse av samhörighet og solidaritet som har maktet å holde gjennom alle de vanskeligheter vi har stått over for.»¹⁴¹ Samlingen av DNA ble et historisk vedtak, men det ble ikke slutten på motsetninger mellom de to gamle partiene. Nye konfrontasjonslinjer viste at de ideologiske motsetningene levde videre,

---

¹³⁷ Maurseth 1987: 425

¹³⁸ Maurseth 1987: 425

¹³⁹ Det Norske Arbeiderparti 1927b: 6

¹⁴⁰ Det Norske Arbeiderparti 1927b: 66

¹⁴¹ Det Norske Arbeiderparti 1927b: 106

men det ble aldri en trussel mot samlingen. Samlingen ble en suksess både på kort og lang sikt.¹⁴²

Gjenopprettelsen av forholdet mellom AFL og DNA: samarbeidskomiteen opprettes

Samlingen av DNA hadde lagt til rette for at samarbeidet mellom fagorganisasjonen og partiet kunne gjenopptas. På samlingskongressen ble partiets stilling til AFL enstemmig vedtatt. Partiet anerkjent organisasjonens selvstendighet og suverenitet i de faglige spørsmålene. Vedtaket støttet også AFLs kongressvedtak fra 1925, som sa at partipolitiske stridigheter ikke skulle overføres til fagorganisasjonen. Det viktigste ved forholdet til AFL var riktignok intensjonen om det nye samarbeidet og opprettelsen av en samarbeidskomite. Under forutsetning om at AFL støttet intensjonen om samarbeid skulle det etableres en samarbeidskomite på 4 medlemmer oppnevnt fra organisasjonenes styrer.¹⁴³ Denne intensjonen formaliserte fellesskapsønsket til ledelsen i DNA samtidig som det hadde som mål å samle kreftene i arbeiderbevegelsen og var et sentralt element i selve samlingsavtalen mellom DNA og DSA.

Et lignende vedtak ble gjort under AFLs kongress i desember 1927. Vedtaket hadde tilnærmet lik ordlyd som vedtaket gjort på DNAs samlingskongress.¹⁴⁴ Felles for de to vedtakene var enigheten om at komiteens formål var å samkjøre og gi råd til de to ledende organene. Både DNA og AFL vedtok at samarbeidskomiteen ikke skulle ha en besluttende funksjon.

Frem til AFLs kongress i desember 1927 ble det nedsatt en operativ samarbeidskomite. 10. mars samme år, oversendt partiet et brev til AFL som informerte om at partiets sentralstyre oppnevnt Oscar Torp og Martin Tranmæl som sine to representanter i samarbeidskomiteen.¹⁴⁵ To dager senere ble det fra AFLs side klart at deres representanter ble Johs. M.P. Ødegaard og Halvard Olsen.¹⁴⁶ Alfred Madsen ble oppnevnt som komiteens sekretær.¹⁴⁷ Det var tydelig at både partiet og landsorganisasjonen la betydelig vekt på verdien av komiteen, da den fra start besto to av formenn og to betydelige ledere i den samlede norske arbeiderbevegelsen.¹⁴⁸

---

¹⁴² Maurseth 1987: 431-2

¹⁴³ Det Norske Arbeiderparti 1927b: 75

¹⁴⁴ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1927:

¹⁴⁵ Det Norske Arbeiderparti 1927a

¹⁴⁶ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1927

¹⁴⁷ Aabø 2021: 30

¹⁴⁸ Bjørgum 2008: 250

Begge organisasjoner var opptatt av å klargjøre komiteens kjøreregler helt fra starten. På et av komiteens første møter ble det etablert retningslinjer for innkalling til møter og sekretærrollen ble formelt opprett. Begge organisasjoners ledere fikk i ansvar å engasjere sekretærem til å utsende innkalling av møter når det enten forelå politiske spørsmål hos AFL eller faglige spørsmål hos DNA.¹⁴⁹ Det ble med andre ord en delt oppgave å sikre at komiteen fikk gjennomført sitt mandat på en god og tilstrekkelig måte.

Det kommer frem fra kongressprotokollen til AFL at samarbeidskomiteen ikke hadde mange saker til behandling og at det foreløpig ikke hadde oppnådd nevneverdig positive resultater. På samme tid ble viktigheten av komiteen trukket frem. Gjennom samarbeidskomiteen ble AFL sikret direkte innflytelse på det politiske arbeidet, og var av stor interesse for den norske arbeiderklassen. Sekretariatet hadde argumentert for at det gjennom samarbeidskomiteen kunne arbeides for å sikre arbeiderklassens inntog på Stortinget, og motarbeidelsen av at nasjonalforsamlingen vedtok politikk som gikk imot arbeidernes og AFLs ønsker.¹⁵⁰

Samlingen av DNA og DSA til et felles parti hadde lagt forholdene til rette for at fagbevegelsen kunne satse på samarbeid med et politisk arbeiderparti. Opprettelsen av samarbeidskomiteen formaliserte samarbeidet vi dag kjenner som det fagligpolitiske samarbeidet, og selv om innføringen av formell styrerepresentasjon ikke lenger ligger som en fast ordning blir LO-lederen fortsatt valgt inn i Arbeiderpartiets sentralstyre nesten 100 år senere.

At det ble valgt å opprette en samarbeidskomite fremfor den gjeninnføringen av formell og gjensidig styrerepresentasjon ga et langt tettere forhold og en annen maktdynamikk. To enkeltindivider i et sentralstyre eller sekretariat kunne lett motsies eller stemmes ned. En egen komite hvor de to organisasjonene stilte likt og som kunne behandle saker i ro innenfor lukkede vegger ga større mulighet for gjennomslag og samling.

---

¹⁴⁹ Aabø 2021: 30

¹⁵⁰ Arbeidernes faglige landsorganisasjon 1927: 253-5

Konklusjon

Mye hadde skjedd i norsk arbeiderbevegelse før samarbeidskomiteen ble opprettet i 1927. Da Arbeiderpartiet ble stiftet i 1887 fungerte det i første omgang som både et politisk parti og som en faglig landsorganisasjon, en dobbel funksjon som fungert godt frem til partiet ble mer parlamentarisk orientert. På grunn av Arbeiderpartiets nyorientering i parlamentarisk retning, samtidig som de norske fagforbundene ble mer selvdekkende og den skandinaviske arbeiderkongressen vedtok at det skulles opprettes selvstendige faglige landsorganisasjoner i alle landene, ble LO opprettet i 1899. Organisasjonene opprettholdt et godt organisatorisk samarbeid frem til et midlertidig brudd 1918 og en formell løsrivelse fra LOs side i 1925. Løsrivelsen skyldtes de mange splittelsene og maktkampene innad i Arbeiderpartiet, men da Arbeiderpartiet ble samlet på nytt i 1927 var LO en helt avgjørende aktør. Samlingene av Arbeiderpartiet åpnet også døren for å gjenopprette det organisatoriske samarbeidet med LO og samarbeidskomiteen ble opprett.

Det tette samarbeidet mellom Arbeiderpartiet og LO har vært et sentralt element i både norsk arbeiderbevegelses historie og norsk historie generelt i over hundre år. Gjennom konflikter, indre strid og uenigheter har organisasjonenes forhold overlevd og utviklet seg. Nye partier med appell hos LOs tradisjonelle medlemsgrupper har vokst frem og nye hovedorganisasjoner for arbeidstakere har blitt opprettet. Til tross for dette har forholdet mellom arbeiderbevegelsens største organisasjoner holdt seg.

I et historiske perspektiv kan vi si at forholdet mellom Arbeiderpartiet og LO har handlet om den samme organisasjonen og det samme målet: arbeiderkamp og arbeidernes rettigheter både i det nære og det politiske liv. Begge kommer fra samme bevegelse, og jobber fortsatt for det samme overordnede målet på to forskjellige arenaer, Det var arbeiderbevegelsen som i sin tid etablerte både Arbeiderpartiet og LO. Selv om begge parter i dag appellerer til folkegrupper utenfor den tradisjonelle arbeiderbevegelsen er deres felles røtter lett gjenkjennelige.

LO representerer på mange måter Norges største bevegelse og samarbeidet med Arbeiderpartiet gir en klar og simpel inngang til det politiske rommet. I dag er ikke lenger LO og Arbeiderpartiet alene om å bestemme. De er heller ikke de eneste store aktørene som representerer norske arbeidere. Arbeiderpartiet er avhengig av flere partier for å ha flertall på

Stortinget, og mistet i 2023 rollen som Norges største parti. LO har aldri hatt flere medlemmer, og Arbeiderpartiet har ikke hatt så lav oppslutning på over 100 år. Til tross for dette er fortsatt en av Norges mektigste komiteer lokalisert på Youngstorget i Oslo. Hvordan forholdet mellom de to blir i fremtiden er et åpent spørsmål. Mest sannsynlig vil samarbeidet fortsette å utvikle seg i takt med samfunnet, og nye former for samarbeid dem imellom vil videreføre det tradisjonelle tvillingsforholdet som har preget norsk arbeiderbevegelse siden slutten av 1800-tallet.

Referanser:

- Aabø, S. (2021). *Noen av oss har snakket sammen: Historien om hvordan samarbeidet mellom Arbeiderpartiet og LO formet Norge*. Res Publica.
- Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon. (1899). *Forhandlingsprotokol for det konstituerende Møde i Arbeiderens faglige Landsorganisation i Norge: avholdt den 30te og 31te Marts of 1ste April 1899 i Kristiania*. Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.
- Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon. (1924a). *Arbeidernes Faglige Landsorganisation: Beretning for aaret 1924*. Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon. (1924b). *Representantskapets årsmøte 1924*. Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon. (1925). *Kongressen 1925: Dagsorden og protokoll*. Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon. (1927a). *Brev til Det Norske Arbeiderparti, 12. mars 1927*.
- Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon. (1927b). *Kongressen 1927: Dagsorden og protokoll*. Arbeiderens Aktietrykkeri.
- Arbeiderens Faglige Landsorganisation i Norge. (1906). *Skandinaviske Arbeiderkongresser: Beslutninger og resolutioner vedtagne ved de skandinaviske arebiderkongresser i Gøteborg 1886, i Kjøbenhavn 1888, i Kristiania 1890, i Malmø 1892, i Stockholm 1897 og i Kjøbenhavn i 1901*. Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. (U.å.A). *Om Arbark*. Hentet 15.04.2024 fra https://www.arbark.no/Om_Arbark.htm.
- Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. (U.å.B). *Dagen i dag: 8. september*. Hentet 21.04.2024 fra <https://www.arbark.no/Kalender/Kal0908/kal.htm>.
- Bals, J. (2022). *Streik! En historie om strid, samhold og solidaritet*. Res Publica.
- Bjørgum, J. (1976). Fagopposisjonen av 1911. *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie 1978*, s. 63-131. https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie1976_5.pdf.

- Bjørgum, J. (1999). Arbeiderpartiet og LO. *Arbeiderhistorie 1999*, s. 31-55.
https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie1999_2.pdf.
- Bjørgum, J. (2008) Arbeiderpartiet og LO i historisk perspektiv. *Arbeiderhistorie 2008*, s. 240-25.
25. https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie2008_10.pdf.
- Bjørgum, J. (2012). Forskning i arbeiderbevegelsens historie: Et tilbakeblikk og et framtidsperspektiv. *Arbeiderhistorie 2012*, s. 146-165.
https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie2012_8.pdf.
- Bjørnson, Ø. (1990). *Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind 2: På klassekampens grunn, 1900-1920*. Tiden Norsk Forlag.
- Bull, E. (1947). *Arbeiderklassen i norsk historie*. Tiden Norsk Forlag.
- Bull, E. (1985). *Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind 1: Arbeiderklassen blir til, 1850-1900*. Tiden Norsk forlag.
- Det forende norske arbejderparti. (1890). *Oversigt over «Det forenede norske arbejderparti»s virksomhed fra 17de august 1889 til 17de august 1890*. Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.
- Det Norske Arbeiderparti (1923). *Det ekstraordinære landsmøte 1923: protokoll*. Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Det Norske Arbeiderparti. (1927a). *Brev til Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, 10. mars 1927*.
- Det Norske Arbeiderparti. (1927b). *Samlingskongressen i Oslo 30 og 31 januar 1927*. Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Hansen, A. (1926). *Fagopposisjonen av 1911: dens aarsaker, utvikling og resultater*. Ny tid.
- Idunn. (U.å.). *Forfatterveiledning*. Hentet 15.04.2024 fra
<https://www.idunn.no/page/arbeiderhistorie/about>.
- Kjeldstadli, K. (2012). Jorunn Bjørgum som historiker. *Arbeiderhistorie 2012*, s. 166-173.
https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie2012_9.pdf.

- Koht, H. (Red.). (1937). *Det Norske Arbeiderpartis historie: 1887-1937*. Arbeidernes Aktietrykkeri.
- Kolberg, M. (2005). *Arbeidet i Organisasjonen*. Vedtaksprotokoll fra Det norske Arbeiderpartis 60. ordinære landsmøte 7.-10. april 2005 i Oslo Kongressenter, Folkets Hus, s. 108-113. https://www.arbark.no/eldok/DNA2005_6.pdf
- LO. (2022). *LOs organisasjonsprogram 2022-2025*.
- Lorenz, E. (1972). *Arbeiderbevegelsens historie: en innføring: norsk sosialisme i internasjonalt perspektiv. 1. del: 1789-1930*. Pax forlag.
- Lorenz, E. (1974). *LO 75 år: En beretning i bilder*. Pax forlag.
- Maurseth, P. (1987). *Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind 1: Gjennom kriser til makt, 1920-1935*. Tiden Norsk forlag.
- Myhre, J. E. (2018). *Norsk historie 1814-1905. Å byggje ein stat og skape ein nasjon*. Det Norske Samlaget.
- Ousland, G. (1947). *Fagorganisasjonen i Norge 1: Fra avmakt til stormakt, 1870-1920*. Tiden forlag.
- Ousland, G. (1949). *Fagorganisasjonen i Norge 2: De store kampåra, 1921-1932*. Tiden forlag.
- Rønning, O. (2023). Hvordan skrive historien til et kommunistisk parti?: Norges Kommunistiske Parti 1923-2023: Forskningsstatus og forklaringsmodeller. *Arbeiderhistorie*, 37 (1), s. 143-166. DOI: <https://doi.org/10.18261/arbeiderhistorie.37.1.9>.
- Terjesen, E. (2021). Norges socialdemokratiske arbeiderparti (NSA) 1921-1927. *Arbeiderhistorie*, 35 (1), s. 6-29. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2387-5879-2021-01-02>.
- Ustvedt, Y. (1978). *Det norske Arbeiderparti: Hovedtrekk i partihistorien fra 1887 til 1950*. Tiden Norsk Forlag.
- Zachariassen, A. (1962). *Fra Marcus Thrane til Martin Tranmæl: Det norske Arbeiderparti fram til 1945*. Tiden norsk forlag.

